

SEGUNDA CARTA APÓCRIFA DE MANUEL LUGRÍS FREIRE ÓS GALEGOS

Xesús Ferro Ruibal

Benqueridos compatriotas:

En 1940, acabado de chegar a estoutra banda da vida, mandeivos por Gerardo Álvarez Gallego unha carta apócrifa que el deu a ler na Habana no número 10 de *Loita. Órgano da Hermandad Gallega*, na sección *Cartas del Otro Mundo* (3,7). Eran días terribles aqueles de 1940: uns morrían fusilados, outros exiliados e outros morriamos de noxo. Eran días terribles porque nin sequera se permitía poñer unha cruz de pedra, como manda a tradición, nas beiras dos camiños onde houbo unha morte violenta. Eran días terribles para moitas familias que viamos que a nosa dor era para outros veciños paz e vitoria. Eran días terribles para a Academia, para a nosa lingua, e aquela primeira carta foi aceda coma o fel.

Cantaron dende aquela sesenta e seis cucos. As cruces que faltan nos camiños son outras tantas vitorias, porque sangue derramado é sempre semente. A morte non mata a quen morre senón a quen mata. Co esforzo de todos e cun chisco de sorte, moitos dos nosos soños vanse realizando. A paso de boi, pero van.

Pero agora que vós destes subido ó cumio dos nosos soños, enxergades un horizonte novo, con bouzas novas que precisan roza e cultivo, con posibles que reclaman uso racional, con veciños cos que non se contaba. Cada día trae a súa ansia.

E como vindes hoxe en romaxe cívica á miña Sada, quérovos contar que, cando cheguei a estoutra banda da vida, deixoume varado un reloxo grande, de feitío que lembraba o péndulo de Foucault, pero que marcaba sempre a hora da verdade. A hora é redonda e o péndulo bambea sempre nela. Aquí non hai autocensura nin autocomplacencia, nin adulación, nin raposería nin xenreira. Espidos nacemos, espidos morremos e aquí só nos adornan os nosos méritos verdadeiros.

Entreí e todo era moi xeométrico, feito a escuadro e compás. Pasáronme por onda os grandes escritores e, na hora eterna da verdade, pensei que nin a miña obra se traduciu a outras linguas nin o meu teatro superou o paso do tempo. Santa María da Cruña, que me viñera recibir á porta, díxome

-En Ferrol aplaudiron o teu teatro ata facerte chorar e os Contos de Asieumedre chegaron a vinte mil casas galegas sendo os primeiros escritos en galego que moitos galegos viron. Anda para diante, que hai máis que ver.

Decateime de que me quería dar azos. Pasoume polo paraíso dos antorqueses,

aqueles ós que o ceo lles parecía menos bonito cá súa terra e pedíronlle ó Gran Arquitecto que lles axeitase alí un lugar que tivese o mellor do que alá deixaran. E fíxolledo. E nel só podían entra-los que falaban antorqués, non os desleigados que tiñan a menos a lingua do país. A fala-la verdade, eu xa vos quedaba de boa gana con xente tan feita.

Pero Santa María da Cruña fíxome seguir ó paraíso dos gramáticos e baixei a cabeza para non ver. Ela leume o pensamento e dixo:

Da túa Gramática do Idioma Galego vendéronse dúas edicións e por ela estudaron o galego os primeiros que o estudaron. Anda para diante, que hai máis que ver.

Chegamos ó paraíso dos patriotas. Na porta había un letreiro que dicía: *A patria é un altar, non unha peaña.*

Entramos e vin alí alguén que me lembraba o san Miguel pesando as almas das nosas igrexas románicas. Voulle chamar san Miguel por nos entendermos. Tras del abríanse sete mundos. Todos sete tiñan cadanseu letreiro na entrada. Un dicía *A patria é o espírito dos que caeron e a dor dos que sofren.* Outro, *A patria é querer construí-lo paraíso.* Outro, *A patria é o ser humano.* *A patria é a lingua.* *A patria non ten hoxe: é onte e mañá.* *A patria é a sombra longa e roiba da infancia.* E así. O tal san Miguel pesaba as almas nunha romana de ouro e as que daban o peso encamiñábanse a un deses sete mundos que trala libra se abrían. Vendo aqueles letreiros, pensei se eu daría entrado por algún deles ou tampouco. Santa María da Cruña mirou para min cun sorriso de veludo que me deu acougo.

Chegado o meu intre, San Miguel sorriu e dixo así:

-¡Bos ollos vexan o home dos seis nomes! Di cal foi o momento que cambiou a túa vida.

-Foi –dixen eu– naquel decembro de 1881, indo a pé de Sada a Oleiros cando sentín xente a cantar no cemiterio de Liáns. Púxenme a saltar valados e comareiros, cheguei alí e estaban os rapaces do Orfeón Brigantino cantando en galego en homenaxe ó noso músico Marcial del Adalid. Aquela polifonía infantil en lingua galega produciume unha emoción incontrolable que era simultaneamente paisaxe, lingua e historia, pero tamén pasado e futuro nun mesmo instante. Vin que era parte dunha patria viva pero ocultada e decidín dedicar a ela a miña vida. E, en chegando á pousada, escribín os meus primeiros versos, que me saíron en galego sen pensalo.

E san Miguel dixo:

-Así que o camiño de Oleiros foi o teu camiño de Damasco. Ben, pois esa emoción xuvenil vai se-lo contrapeso da romana e agora ela dirá se cumpriches ese compromiso patriótico.

Así o fixo e no prato da romana puxo a revista cubana *A Gaita Gallega*, feita en galego en Cuba. Traía moito po e ó quitarllo caéronlle tódolos números menos os cinco primeiros. San Miguel mirou retranqueiro para min e dixo:

-Pesa pouco por deixares a Chumín de Céltigos na estacada; pero algo pesa, porque A Gaita Gallega foi unha bandeira, antes de que tivésedes bandeira.

Despois S. Miguel sacou un papel que é unha acta da Liga Gallega que eu redactara o 30.3.1898 e aquel papeliño pesou coma se fora un libro, porque é a primeira acta en galego da época moderna. E foi poñendo máis actas e cartas en galego, escritas por min, que no seu momento tronzaron o costume de non escribi-las cousas formalizadas na fala dos humildes. E o prato da romana seguía baixando. Unha repentina e misteriosa luz no prato fixo que eu me vise falando en galego en Carral en homenaxe ós mártires, antes aínda de poñermos alí o monumento e antes do mitin de 1907 en Betanzos, e isto tamén pesou, porque consolidaba a innovación que oito anos antes fixeran en Tui Murguía, Brañas e Cabeza de León pero que non tivera continuidade. Despois empezou a poñer no prato as miñas pezas teatrais: *A Ponte*, *Minia*, *Mareiras*, *Esclavitú*... os meus *Contos*, a miña *Gramática*, os meus escritos políticos pero non pesaron, como eu esperaba. Vese que aquí se miran as cousas con outros ollos.

San Miguel falou e dixo:

Na hora da verdade non se valora só a calidade técnica senón con qué e para que se fixo.

E santa María da Cruña dixo:

¡Ben falado! O mérito deste home autodidacta é que abriu portelos nos muros dos poderosos e fixo subí-los humildes.

E san Miguel replicou

-Coa venía, iso teno que dici-la romana.

E Santa María dixo polo baixo:

-Pero razón téñoa.

E san Miguel seguiu poñendo no prato da romana sucesivos traballos meus e a todo lle tiraba algo de lixo. E Santa María da Cruña dixo:

-Poñendo en pedra en Carral a inscrición Aos mártires da liberdade fixo que falasen o galego as pedras, que non o falaban dende que outro tanto fixera Ares García de Rajoo en mil e quinhentos trinta e seis en Pontevedra, que aínda está alí a pedra, que se pode ver. Porque, falemos claro, a lingua é quen a fala. E dignificar unha lingua é darlle aire a quen a fala para que alente.

E san Miguel fíxolle unha reverencia que era concordancia pero que volvía impoñer silencio. Contaron despois algunhas cousas de tipo distinto: a miña compañía a Pondal en momentos difíciles, a miña insubmisión nos momentos da guerra en que eu picaba de galeguista, de republicano e de ex-masón. E contaron tamén algunhas outras cousas de tipo familiar que non é do caso que vos relate.

Santa María da Cruña, sen gardar protocolo ningún, dixo

-¿Sería hoxe Galicia nacionalidade histórica sen a Liga Gallega, sen a Cova Céltica, sen a Real Academia Galega, o agrarismo de Solidaridad Gallega, as Irmandades da Fala, o Partido galeguista e sen o primeiro Estatuto de Autonomía? Pois en todo iso puxo a man Lugrís, que tamén botou a andar o teatro en prosa e mailo ensino do galego, que puxo en pé o monumento ós mártires da Liberdade en Carral e que mesmo puxo os primeiros subtítulos en galego a unha cinta de cine. ¡Este home é pai dunha patria!

-¡Está ben, está ben! –dixo san Miguel– pero quen ten que falar é a romana.

-¡Pois mire para ela !–dixo santa María.

E é que, por certo, o prato da romana fora descendendo ó compás da enumeración que ela fixera. E san Miguel viu que xa estaba banceira e volveu sorrir e dixo:

- Ben. A túa conduta pesou máis có compromiso emotivo dos 18 anos no cemiterio de Liáns. Axiña percibiches que a marxinação da lingua galega era a marxinação das persoas que a falaban. E a corrixir iso dedicaches toda a túa actividade cultural, política e social. Virán tempos en que un especialista en gramática lle poida apoñer chatas a algunhas páxinas da túa Gramática ou un lector do Atlas Lingüístico do ILGA a algunha das túas opcións estandarizadoras ou un crítico literario á estrutura das túas narracións ou á métrica dos teus versos ou á concepción do teu teatro. Pero o que ningún especialista superará nunca é a visión de conxunto pola que ti subordinaches gramática, estándar e creación literaria ó obxectivo patriótico de dignifica-la lingua galega e de facer tamén lingua urbana e moderna a que antes era só tradicional e rural; e isto mesmo aínda o subordinaches ó obxectivo social de dignifica-la xente humilde liberándoa de explotadores. Esta subordinación da filoloxía e da literatura á reconstrución da patria e esta subordinación da patria á xustiza social eleva o traballo científico, artístico ou político á categoría de actividade humanística. Iso é o que valorou esta romana. Iso é o que te converte en exemplo perenne para os filólogos, para os poetas, narradores e dramaturgos, mesmo para os sindicalistas e os políticos dos séculos vindeiros. Entra no paraíso dos patriotas...

e cun sorriso malicioso engadiu:

pero que abran as dúas follas da porta para que pasen contigo Asieumedre, K.Ñoto, L.U.Gris, Roque das Mariñas e Servet. ¡Benvido, home dos seis nomes!

Nisto Santa María da Cruña colleu unha chave que dicía *A lingua é a patria*. Abriume as portas e, mentres dentro soaban os *Cantares vellos e novos de Galicia* de Marcial del Adalid, dixo:

-Entra por esta porta. Cando canten sesenta e seis cucos, Galicia axuntarase en Sada. Subirán en romaxe civil ó Castro de Samoedo e invocarán o teu nome e ti teslles que mandar alí unhas palabras por un propio. Sesenta e seis cucos aquí pasan nun santiamén. Con que vaite poñendo a escribir.

Parvo coa emoción non dei unha fala, entrei e, antes de outra cousa ningunha, benqueridos compatriotas, púxenme a escribivos isto co corazón na man.

Viñestes a Sada en romaría e a miña felicidade é ver cantos galegos tedes hoxe a miña paixón pola lingua galega. Multiplicouse tanto esta teima, que o mundo debe saber por que a temos.

O cuco, a rula e o paspallás son tres aves que pasan o mar: van e veñen sempre igual, aniñan sempre igual e cantan sempre igual polos séculos dos séculos, tal como llelo marca o seu código xenético. Pero nós témo-la palabra e coa palabra somos conscientes do que sentimos e facemos, transmitimos pensamentos complexos, organizamos experiencias e analizámo-los éxitos e os fracasos e por iso progresamos. A palabra libéranos das limitacións do código xenético. A palabra fainos libres, responsables, creadores. O de Prometeo é un conto barato, porque o esencial non é o lume, senón a palabra; e a palabra, como vós dicides agora, traémola de serie tódolos homes. A palabra é a que constitúe o ser humano. Sen palabra seríamos gando.

A palabra é un privilexio que vén dese misterio do que todo procede e ó que lle damos moitos nomes, porque non lle sabémo-lo nome. O que sabemos é que a palabra é sagrada.

A palabra de cada pobo acumula milenios de experiencia compartida e unha peculiar maneira de percibi-la realidade que nos envolve. Onde hai xente que comparte as mesmas palabras, hai un pobo distinto que vén da noite dos tempos. E, como extracto de experiencia milenaria compartida, expresa a esencia intransferible da colectividade, como o expresan o Pórtico da Gloria, os versos de Aires Nunes ou as *cousas* de Castelao.

A palabra déuselles a tódolos pobos sen distinción de tamaños. A palabra dun pobo nunca é superior á palabra doutro pobo, só é diferente, porque diferente é a experiencia milenaria que cada pobo ten detrás.

Un home que lle quere quitar a outro home a súa palabra non só é un sacrílego senón que lle está botando a man á carteira. A defensa da lingua propia ten moito alcance económico, político, humanístico. O estado da lingua é un magnífico

barómetro da tensión arterial dun pobo. A resurrección dunha lingua mide sen fallo a resurrección dun pobo.

Claro que tamén é sagrada a palabra doutros pobos e todos debemos vivir sen pisar palabras alleas. Pero, cando dicimos que *nós somos nós*, queremos dicir que, sexa ou non politicamente correcto, a nosa palabra tamén é divina, insubstituíble, innegociable.

Benqueridos compatriotas. Subistes ó monte da autonomía que nós soñabamos e resultou que non era o final do camiño. Tedes regalías que nós non soñamos, coma que hoxe o galego coa axuda dos satélites e da Rede é unha lingua ubicua e internacional pero eses mesmos satélites e esa mesma Rede penetraron por primeira vez na intimidade familiar, santuario exclusivo da lingua galega onde esta se reproducía, e impoñen silencio e atención a unha oferta de comunicación informativa e relaxante na que a presenza do galego é insuficiente e non sempre competitiva. Unídevos para resolver este grave asunto.

Vós sóde-la miña mesma paixón. Pero cambiou todo tanto, que precisades un argumentario novo. O falante pasivo non é o inimigo que temos que vencer senón un aliado que nos permite ós falantes activos vivir en galego as vinte e catro horas do día. Vascos, bretóns e irlandeses non saben o que é a regalía dos falantes pasivos e ben que o senten. Moitos de nós, en tempos, fomos falantes pasivos, ata que un día vivimos unha emoción que fixo vira-la nosa vida. Boa parte dos falantes pasivos son persoas coma nós que non viviron esa emoción. Provocar esa emoción é cousa vosa e nesa tarefa non sobra ninguén. Quixera dicirvos moitas cousas pero esta carta xa vai longa de mais e ídesme permitir que remate saudando só catro grupos.

Saúdo os políticos galegos, que teñen a tarefa de xestiona-lo que moitas xeracións soñamos e non demos conseguido. Na redacción do terceiro estatuto de Autonomía pensen que sen lingua galega non hai Galicia e que, sen galeguismo, a autonomía carece de xustificación e caería sen remedio un día ou outro, como caeron máis altas torres.

Saúdo a tódolos labregos, gandeiros e mariñeiros que ousaron atravesar-la silveira xurídica europea e, aínda que cheos de rabuñazos, poñen hoxe no mercado o leite, a carne, o peixe e o marisco da mellor calidade de Europa. Saúdoos por innovadores e por manteren unánimes a lingua galega, porque aínda a falan co dicionario enteiro e porque nunca precisaron campañas de normalización ¡Gloria e honor a quen constitúen a reserva de ouro cultural da patria!

Saúdo a tódolos que traballan nesta gloriosa casa do Castro de Samoedo, honra da miña Sada mariñá e espello da clase empresarial que soñamos. Mal podía pen-

sar eu que, aquí, onde se amaron traxicamente Rosiña e Manuel, tal como vos contei n' *O penedo do crime*, xurdiría esta factoría, filla daquela explosión de intelixencia, sensibilidade e xenerosidade que se chama Laboratorio de Formas, irmá das Cerámicas de Sargadelos, nai do Seminario de Sargadelos (1972), do Instituto Galego da Información (1977), do renato Seminario de Estudos Galegos e das Edicións do Castro cos seus 1.300 títulos das ciencias máis variadas. Eu non sei se Díaz Pardo, este home pequeno de feitos grandes, é o abade do máis moderno mosteiro laico do mundo ou se é o Lorenzo II O Magnífico deste Palazzo Medici do Rexurdimento Galego. Son gustante de que celebréde-lo *Día das Letras Galegas* aquí onde axugan a estrita fidelidade ó tesouro, que os nosos pais nos entregaron, e mailo rendemento empresarial, que nos esixe o futuro: un futuro que ten tanto de rigor coma de elegancia, tanto de beleza coma de austeridade, tanto de beneficio coma de xenerosidade. Cando queremos explicar qué empresas queremos, que Galicia queremos, dicimo-l' *O Castro*, dicimos *Sargadelos* e queda moito dito.

Saúdo, en fin, os que polo galego corren o risco primeiro: o cidadán que, incidentalmente enleado nunha investigación xudicial, testifica en galego e só en galego asina a declaración; ou o investigador que nunha especialidade fai a primeira tese de doutoramento en galego. Na primeira vez hai risco, porque o primeiro derruba un muro e algunha pedra, ó caer, pódeo esmagar. Pero deixa franco o paso ós que veñan detrás.

Por iso ¡benia o médico que nunha sesión clínica do Hospital opina por primeira vez en galego asumindo con gusto o plus de esforzo terminolóxico e o plus de cordialidade para facer do galego lingua tamén da ciencia!

¡Benia a rapaza que ousa facer en galego un exame a un profesor que explica en castelán!

¡Benia o xornalista que escribe en galego tenteando día por día ata onde llo consente o director!

¡Benia o enxeñeiro que, podendo falar en inglés, presenta o seu currículo en galego e arrisca a face-la entrevista de traballo nesta lingua!

¡Benia o mozo que xa tivo galego na escola, creu no que lle aprenderon e monta unha empresiña que funciona en galego, disposto a afogar, pero rema sen cede-la lingua patria!

¡Benia, ó cabo, a cantos abrides algunha porta á lingua, á solidariedade e á xustiza!

Irmáns ¡saúde e patria!